

Lokale kiezers, lokale keuzes?

Onderzoek naar de achtergronden en de betekenis van het stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2010

MARCEL BOOGERS & JULIEN VAN OSTAAIJEN

Dr. M.J.G.J.A. Boogers is universitair hoofddocent aan de Universiteit van Tilburg bij de Tilburgse School voor Politiek en Bestuur. Dr. J.J.C. van Ostaaijen is werkzaam als onderzoeker aan de Tilburgse School voor Politiek en Bestuur, Universiteit van Tilburg.

•• 35 ••

1 Inleiding

Verkiezingen horen inzicht te geven in de politieke oordelen van het electoraat, maar gemeenteraadsverkiezingen roepen in dit opzicht vooral vragen op. De opkomst is flink lager dan bij landelijke verkiezingen, maar of thuisblijvers uiting hebben willen geven aan hun onvrede of juist aan hun tevredenheid over de lokale politiek, is onduidelijk. Wie wel gaat stemmen, laat zich in sterke mate leiden door landelijke politieke overwegingen. Verkiezingsuitslagen kennen hierdoor overal ongeveer dezelfde trend, al zijn er wel wat lokale afwijkingen die kunnen duiden op lokale factoren die het stemgedrag hebben bepaald. Of en hoe plaatselijke omstandigheden deze landelijke trends hebben versterkt of afgezwakt, is onbekend. Tot slot roept de gegroeide aanhang van lokale politieke groeperingen vraagtekens op. Ook hier is het niet duidelijk welk signaal hun kiezers hebben willen afgeven en aan wie. Ontwikkelingen in het algemene politieke humeur van de kiezers en hun oordelen over lokale thema's zijn kortom moeilijk te ontwarren, waardoor de verkiezingsuitslagen niet gemakkelijk kunnen worden geïnterpreteerd. Dit artikel poogt daarom om meer systematische informatie te krijgen over de achtergronden van stemgedrag bij gemeenteraadsverkiezingen.¹ De centrale vraag daarbij luidt: wat zijn de redenen om bij de gemeenteraadsverkiezingen op een bepaalde partij te stemmen of om niet te gaan stemmen? Deze vraag valt in drie deelvragen uiteen:

- a Welke factoren verklaren de electorale steun voor landelijke partijen bij lokale verkiezingen?

- b Welke factoren liggen ten grondslag aan het succes van plaatselijke politieke groeperingen bij lokale verkiezingen?
- c Welke factoren verklaren de relatief lage opkomst bij lokale verkiezingen?

2 Theoretische verklaringen voor (lokaal) stemgedrag

Onderzoek naar stemgedrag (het verklaren van opkomst en stemkeuze) is een van de kernthema's van de politicologie. Verklaringen voor *lokaal* stemgedrag zijn echter veel minder ver ontwikkeld. Voor theoretische verwachtingen over lokaal stemgedrag moet daarom vooral worden geput uit de algemene politicologische literatuur over nationaal stemgedrag. Grofweg kunnen de volgende vier verklaringenmodellen worden onderscheiden: de eerste drie hebben betrekking op de vraagzijde (de kiezers), de laatste betreft de aanbodzijde (het politieke systeem) (zie onder meer Van Holsteyn, 2006; Aarts, 2005; Campbell e.a., 1960; Downs, 1957).

Tabel 1: Verklaringen voor stemgedrag

Verklaring voor stemgedrag	Omschrijving
Sociologische factoren	Groepsbindingen en sociale kenmerken
Sociaalpsychologische factoren	Houdingen ten aanzien van politiek en politici
Rationele factoren	Rationele overwegingen: kosten-batenafwegingen
Systeemfactoren	Kenmerken politieke systeem: belang verkiezingen, electorale concurrentie, aanbod informatie

Sociologische factoren

De verklaring van opkomst en stemgedrag op basis van sociologische factoren gaat er vanuit dat er een sterk verband is tussen groepslidmaatschap en politieke voorkeur. Stemgedrag wordt dan herleid tot groepsbindingen en groepsbelangen. In deze categorie worden over het algemeen de volgende factoren onderscheiden: geslacht, leeftijd, sociale klasse, etniciteit, taal, religie, levensbeschouwing, regio, woonplaats, opleiding, werkkring en het lidmaatschap van een vakbond of andere organisatie.

Sociaalpsychologische factoren

In de sociaalpsychologische verklaring zijn houdingen en percepties belangrijk voor het stemgedrag. De stemkeuze houdt verband met de relatie tussen kiezers en de politiek in brede zin. Binnen deze categorie wordt een onderscheid gemaakt tussen lange termijn factoren en korte termijn factoren (Campbell e.a., 1960). Bij

lange termijn factoren gaat het om zaken die betrekking hebben op iemands mens- en maatschappijvisie en daarom betrekkelijk stabiel zijn, zoals partij-identificatie, politiek vertrouwen, politieke interesse en betrokkenheid, politiek cynisme, positionering op de links-rechts as en op de materialisme-postmaterialisme as. Bij korte termijn factoren is er een tweedeling te maken tussen thema's en personen (zie ook Aarts, 2005: 13-14). Bij thema's gaat het om zaken als actuele beleidsvoorkeuren en oordelen en opvattingen over specifieke issues die van belang zijn. Bij personen gaat het om voorkeuren rondom de lijsttrekker, personen in het kabinet of de regering en mensen op de kandidatenlijsten. Bij lokale verkiezingen

Rationele factoren

De derde categorie verklaringsfactoren stelt de 'homo economicus' centraal. De beslissing om te gaan stemmen en op wie is hier de uitkomst van een kosten-baten afweging. Pas als de baten hoger zijn dan de kosten, zal een stem worden uitgebracht. De voornaamste kosten in dit model zijn de informatiekosten die men moet maken om bij de verkiezingen een weloverwogen keuze te kunnen maken tussen partijen en kandidaten. De baten kunnen worden samengevat als de mate waarin de kiezers voelen dat hun stem ertoe doet, hetgeen afhangt van de gepercipieerde (ir-)relevantie van de politiek en de mate waarin kiezers erop vertrouwen dat de gekozen politici rekening zullen houden met hun wensen en opvattingen (Downs, 1957; Van der Kolk, 1997: 48).

Systeemfactoren

De laatste categorie factoren heeft betrekking op kenmerken van het politieke systeem, die bepalen hoe de genoemde sociologische-, sociaalpsychologische- en rationele factoren het stemgedrag beïnvloeden. Of kiezers zich door groepsbelangen laten leiden, politiek geïnteresseerd of een binding ervaren met een persoon of partij, hangt af van systeemfactoren, net als de kosten en de baten die bij verkiezingen tegen elkaar worden afgewogen. Relevante systeemfactoren zijn de deelnemende politieke partijen, hun verkiezingsbeloftes en beleidsprestaties, de kwaliteiten van hun kandidaten, de mate van electorale concurrentie en de beschikbaarheid van politieke informatie. Specifiek voor lokale verkiezingen kan daar nog aan worden toegevoegd de gemeentegrootte en het relatieve belang het lokale bestuur (Boogers, 2010: 22 e.v.; Geys, 2006: 642; Reif & Schmitt, 1980). Een bijzonder systeemkenmerk is daarbij ook het gegeven dat het lokale politieke systeem deel uitmaakt van een nationaal politiek systeem, waardoor landelijke politieke én electorale ontwikkelingen op lokaal niveau kunnen doorwerken (Morlan, 1984; Van Eijk 1995; Van der Kolk, 1997).

3 Stedenstudies

Om een beeld te krijgen van de achtergronden van het stemgedrag bij gemeenteraadsverkiezingen, zijn een zevental verdiepende casestudies uitgevoerd in Almere, Den Haag, Delfzijl, Deurne, Dinkelland, Maassluis en Tilburg.² Bij de selectie van de cases is gelet op een geografische spreiding over het land, de omvang en stedelijkheid van gemeenten en de mate waarin er zich bijzondere politieke gebeurtenissen hebben voorgedaan. In Den Haag en Almere was dat de verkiezingsdeelname van de PVV; in Tilburg en Dinkelland waren dat politieke crises die tot het

Tabel 2: De uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen 2010 (2006) in procenten en lokale factor (het gewogen gemiddelde van de afwijkingen van de lokale electorale ontwikkelingen van partijen ten opzichte van electorale trends in alle Nederlandse gemeenten)⁴

	NL	Almere	Delfzijl	Den Haag	Deurne	Dinkelland	Maassluis	Tilburg
Opkomst	54.2 (58.6)	59.0 (47.9)	51.0 (61.0)	52.9 (47.7)	53.6 (58.2)	70.3 (66.0)	55.4 (59.9)	44.9 (50.1)
CDA	14.8 (16.8)	4.7 (7.6)	13.5 (14.2)	5.9 (10.2)	23.1 (25.5)	27.3 (43.5)	14.0 (15.8)	11.9 (15.3)
PvdA	15.7 (23.5)	17.8 (27.5)	20.0 (36.4)	21.2 (28.4)	10.7 (15.0)	5.2 (13.2)	23.1 (32.0)	22.2 (24.2)
SP	4.1 (5.7)	4.8 (9.3)	-	4.0 (7.7)	-	-	4.1 (7.6)	8.9 (12.2)
VVD	15.7 (13.8)	15.3 (16.8)	16.3 (11.3)	14.6 (19.8)	17.5 (12.6)	10.1 (11.1)	18.7 (14.8)	15.6 (10.5)
PVV	0.8 (0.0)	21.6 (0.0)	-	16.8 (0.0)	-	-	-	-
GroenLinks	6.7 (5.9)	8.0 (7.4)	-	6.0 (6.8)	-	-	-	9.3 (7.5)
ChristenUnie/ (SGP)	4.8 (3.6)	2.9 (3.9)	12.3 (17.7)	1.8 (2.8)	-	-	5.0 (5.6)	1.1 (0.0)
D66	8.1 (2.7)	8.3 (3.6)	6.1 (0.0)	11.9 (4.7)	-	-	7.3 (3.0)	11.3 (3.1)
SGP	1.6 (1.8)	-	-	0.8 (0.0)	-	-	-	-
PvdD	0.3 (0.0)	-	-	2.4 (0.0)	-	-	-	-
Trots	1.2 (0.0)	2.3 (0.0)	-	1.6 (0.0)	-	-	-	6.6 (0.0)
Lokaal	23.7 (22.1)	11.3 (21.9)	32.0 (20.4)	13.7 (16.8)	48.7 (48.9)	57.1 (32.0)	13.1 (7.5)	9.2 (25.1)
Verenigde Senioren Partij	0.2 (0.2)	1.9 (2.9)	-	-	-	-	14.8 (13.8)	3.3 (3.3)
Nederlandse Moslim Partij	0.0 (0.0)	1.2 (0.0)	-	-	-	-	-	0.5 (0.0)
Overig	2.3 (3.9)	-	-	0.8 (2.8)	-	-	-	-
LOKALE FACTOR		5.8	6.6	5.0	1.5	18.2	1.8	4.4

vertrek van de burgemeester en wethouders hebben geleid. In Dinkelland en Deurne waren er geen bijzonderheden maar was de dominantie van lokale politieke groeperingen een bijzonder element; in Maassluis speelden helemaal geen bijzondere omstandigheden. Op die manier is beoogd variatie aan te brengen in een aantal structuurkenmerken die theoretisch gezien van invloed zijn op lokaal stembedrag: gemeentegrootte en mate van politieke concurrentie (zie: King e.a., 1994). Aan de hand van een documentenstudie, een media-analyse en bestudering van verkiezingsgegevens is voor iedere gemeente eerst een beeld geschetst van lokale politieke ontwikkelingen (zie tabel 2), waarna tussen eind maart en eind april 2010 gesprekken zijn gevoerd met de raadsgriffier, een politiek journalist en een panel³ van maatschappelijk actieve inwoners. Bij die gesprekken zijn steeds de lokale bijzonderheden van de verkiezingsuitslag besproken, waarbij is gevraagd op welke manier deze lokale bijzonderheden verband houden met gemeentekennmerken en politiek-bestuurlijke omstandigheden. Om de resultaten van de stedenstudies te kunnen valideren en de praktische betekenis ervan te kunnen doorgronden, zijn de uitkomsten van het onderzoek in december 2010 besproken in een expertmeeting met griffiers, raadsleden, vertegenwoordigers van politieke partijen en andere (ervarings-)deskundigen uit de lokale politiek.

Almere: stad in ontwikkeling

De gemeenteraadsverkiezingen in Almere stonden sterk in het teken van de verkiezingsdeelname van Wilders' PVV en de landelijke media-aandacht die dat met zich meebracht. Het heeft veel kiezers gemobiliseerd om te gaan stemmen, hetgeen resulteerde in een forse stijging van de verkiezingsopkomst tot boven het landelijke gemiddelde. Normaal is de opkomst in Almere juist een van de laagste van Nederland (zie ook Krouwel e.a., 2009). Dat heeft te maken met het feit dat de meeste inwoners nog maar kort in deze groeiestad wonen en meestal elders werken, waardoor ze maar weinig binding met de stad hebben. Ook het ontbreken van een dagblad voor Almere wordt aangegeven als een reden waarom de lokale politiek weinig belangstelling geniet. Dat lokale factoren een geringe rol spelen bij het stemgedrag, komt ook omdat partijen zich maar in beperkte mate profileren op lokale thema's. De groei en ontwikkeling van de stad is een belangrijk thema, maar hierover blijkt juist grote politieke consensus te bestaan. Bij de inwoners van Almere is er sprake van een betrekkelijk grote politiek onvrede, waardoor protestpartijen hier steeds veel kiezers weten te trekken. Deze onvrede vindt niet alleen zijn achtergrond in een algemeen politiek cynisme, maar ook in de oordelen over de ontwikkeling en groei van de stad. Kiezers hebben het gevoel onvoldoende bij die ontwikkeling betrokken te worden en hebben het gevoel dat de stad ze 'ontglipt'. Dat heeft zijn weerslag gehad op de verkiezingsuitslag. De steun voor de PVV, die zich in de campagne

vooral profileerde op landelijke thema's die voor Almere minder relevant waren, had zo voor een deel toch een lokale component. Waar het electorale succes van partijen in andere gemeenten sterk afhangt van het vermogen van kandidaten om een persoonlijke band op te bouwen met de kiezer, is dat in Almere veel minder het geval: als jonge stad in ontwikkeling zijn er nog geen wijdvertakte lokale netwerken waarin politici hun maatschappelijke worteling vinden.

Den Haag: bouwplannen en personen

Ook in Den Haag bracht de verkiezingsdeelname van de PVV in de campagne een eigen dynamiek teweeg, waarbij partijen zich extra profileerden ten opzichte van deze partij en kiezers werden uitgedaagd hier een oordeel over te vellen. Den Haag kon hierdoor een flinke opkomststijging noteren; het effect van de opkomstbevorderende campagne van de gemeente (waarvan vooral de 'verkiezingsnâch' veel aandacht trok) mag daarom wat worden gerelativeerd. Omdat verkiezingspolls een nek-aan-nekrace tussen PvdA en PVV voorspelden, hebben veel kiezers die zich tegen de PVV wilden uitspreken, voor de PvdA gestemd. Zonder de PVV had de PvdA in Den Haag waarschijnlijk meer verloren. Net als in de meeste andere gemeenten heeft de Haagse kiezer zich bij de gemeenteraadsverkiezingen sterk laten leiden door landelijke politieke overwegingen. Als redenen hiervoor worden vooral de beperkte media-aandacht voor de lokale politiek en het bleke profiel van politieke partijen aangevoerd. Wat hieraan bijdraagt, is het verhoudingsgewijs grote aantal partijen (20) dat aan de verkiezingen deelneemt en in de raad vertegenwoordigd is (12). Door de politieke fragmentatie die dit oplevert, moeten partijen zich extra duidelijk onderscheiden van anderen, wat zoals gezegd niet gemakkelijk lukt. Het enige lokale thema dat een stempel op de verkiezingscampagne heeft gedrukt, waren omstreden woningbouwplannen van het college. In de wijken waarin deze bouwprojecten waren gepland, verloren collegepartijen wat meer dan in de rest van de gemeente. Andere lokale factoren die de verkiezingsuitslag hebben beïnvloed, hebben vooral te maken met het optreden van individuele politici. Daarbij gaat het om de bestuursstijl van wethouders, de vertegenwoordigende kwaliteiten van raadsfracties en het vermogen van hen om een persoonlijke band met de kiezer op te bouwen. De afwijkingen van landelijke trends blijken in Den Haag vooral hierdoor te worden verklaard.

Delfzijl: demografische krimp en dorpsbelangen

In tegenstelling tot Almere en Den Haag gaat het politieke debat in Delfzijl niet over groei en woningbouw, maar over demografische krimp en sloop van woningen. Bij de gemeenteraadsverkiezingen was dit een belangrijk thema, maar toch hebben de kiezers zich hier maar in beperkte mate over uitgesproken. Hoewel

landelijke partijen zich duidelijk op dit thema onderscheidden, werden kiezers door het ideologische profiel van deze partijen ervan weerhouden om zich te laten leiden door dit verkiezingsthema. Een ander lokaal thema bij de verkiezingen was de tegenstelling tussen stad en dorpen, waarbij het gaat om het behoud van het karakter van de dorpen en de verdeling van voorzieningen. Herindelingservaringen uit 1990 spelen hierbij nog steeds een rol. Vooral lokale partijen hebben zich sterk op dit thema geprofileerd. Het succes van lokale partijen blijkt echter ook te kunnen worden toegeschreven aan algemene gevoelens van onvrede met de politiek in het algemeen. Kiezers die zich niet vertegenwoordigd voelen door de bestaande landelijke politieke partijen wijken gemakkelijk uit naar een lokale partij. Het succes van lokale partijen is zo mede afhankelijk van landelijke electorale trends. Ook de uitslag van andere partijen blijkt in sterke mate door deze landelijke trends te zijn bepaald. Het lokale element in de verkiezingsuitslag is vooral terug te voeren op het optreden van politici. In Delfzijl stemt men vaak op personen die men kent of vertrouwt. De mate waarin politici in staat zijn een persoonlijke band op te bouwen met hun kiezers bepaalt in belangrijke mate hun succes. Omdat die persoonlijke band wordt opgebouwd in het sociale leven dat zich vooral in de stadswijken en dorpen afspeelt, is het stemgedrag voor een belangrijk deel geografisch bepaald. De genoemde tegenstellingen tussen de dorpen onderling en tussen de dorpen en de stad versterken dit electoraal 'dorpisme'. Delfzijl viel op door een betrekkelijk grote opkomstdaling. Deze kan worden verklaard door het gegeven dat de opkomst in 2006 hoger dan normaal was, toen de kiezers massaal blanco stemden uit protest tegen de voortdurende bestuurscrises in hun stad.

Deurne: een a-politieke gemeente

Deurne valt op door een betrekkelijk grote electorale en politieke stabiliteit. Landelijke electorale trends hebben maar een beperkte invloed; lokale partijen hebben al lange tijd een meerderheid in de raad. Toch wil dat niet zeggen dat lokale thema's een grote rol spelen bij de verkiezingen. Rondom vrijwel alle politieke thema's bestaat een aanzienlijke mate van consensus tussen de verschillende politieke partijen. In de verkiezingscampagne zijn de verschillen verder beperkt omdat de partijen met het oog op de aanstaande bezuinigingen met elkaar afspraken terughoudend te zijn met verkiezingsbeloftes. Wat de profileringsdrang verder heeft beperkt, is dat alle partijen voor collegedeelname in aanmerking kunnen komen en willen komen, waardoor zij de politieke confrontatie met andere partijen uit de weg zijn gegaan. In de verkiezingscampagne speelden belangentegenstellingen tussen de dorpskernen op de achtergrond een rol, net als de vraag hoe de gemeente zich moet ontwikkelen. Bouwplannen hebben in Deurne geleid tot discussies over het behoud van het dorps karakter van de gemeente, maar partijen hebben zich

hierop niet sterk geprofileerd. De neiging om tegenstellingen te depolitiseren en politieke conflicten uit de weg te gaan, is sterk: “in de politiek is het hier altijd een beetje carnaval: het moet vooral gezellig zijn en het mag nergens over gaan”. Het stemgedrag wordt in Deurne in belangrijke mate bepaald door het optreden van politici, waarbij het gaat om hun vermogen een persoonlijke band op te bouwen met de kiezer. Omdat het maatschappelijke leven zich vooral in de dorpen afspeelt, is het stemgedrag hier net als in Delfzijl voor een belangrijk deel geografisch bepaald.

Dinkelland: einde van een politiek tijdperk

De gemeentelijke herindeling van 2001 laat in Dinkelland nog steeds zijn sporen na bij de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2010. De bevolking heeft het gevoel dat ze er na de herindeling op achteruit is gegaan: het voorzieningenniveau staat onder druk en ambitieuze bouwprojecten komen moeilijk van de grond. Ook het gedwongen vertrek van burgemeester Willeme, die voor de herindeling in de voormalige gemeente Denekamp burgemeester was geweest, appelleerde aan allerlei herindelingsstemingen. De rekening voor al deze post-herindelings onvrede werd vooral aan collegepartij CDA gepresenteerd. Dat de kiezer hier uitgesproken opvattingen over had en deze ook kenbaar wilde maken, bleek uit de opkomst, die steeg naar meer dan 70%. Het CDA, dat traditioneel over een grote aanhang beschikt in de Dinkellandse kernen en steeds deel heeft uitgemaakt van de colleges van B&W in Dinkelland, verloor fors meer dan in andere gemeenten. Oppositiepartij Lokaal Dinkelland wist een grote verkiezingsoverwinning te boeken en kreeg daarmee zelfs een absolute meerderheid in de gemeenteraad. Naast de politieke gevolgen van de herindeling waren er ook andere lokale verkiezingsthema's zoals demografische krimp en het behoud van het voorzieningenniveau in de dorpen, grondprijzen voor starters en de komst van megastallen. In alle kernen de speelden deze thema's op een andere manier en het was vooral Lokaal Dinkelland dat hier in de campagne op inspeelde. Het CDA kon hier weinig tegenover stellen. Allereerst werd de bestuursstijl van CDA-wethouders en raadsleden als zelfgenoegzaam ervaren. Verder had het CDA zijn standpunt over megastallen een belangrijk deel van zijn traditionele agrarische aanhang van zich vervreemd. Na jarenlange CDA-hegemonie in de gefuseerde gemeenten die Dinkelland vormen, waren veel kiezers toe aan iets anders. Omdat Lokaal Dinkelland een minder uitgesproken ideologisch profiel heeft en een aantal prominente ex-CDA-politici op de lijst had staan, was deze partij voor veel CDA-kiezers een aanvaardbaar alternatief. Bij deze electorale exodus uit het CDA speelden ook landelijke politieke ontwikkelingen een rol. Trouwe CDA-kiezers blijken zich te hebben gestoord aan het optreden van partijleiders dat heeft geleid tot de val van het kabinet Balkenende - vlak voor de gemeenteraadsverkiezingen - waardoor ze bij de raadsverkiezingen uitweken naar een andere, vaak lokale, politieke partij.

Maassluis: groei en beperking

De politiek in Maassluis wordt gekenmerkt door een betrekkelijk gesloten ‘ons-kent-ons’ karakter, waarin politieke tegenstellingen niet snel op de spits gedreven worden. Partijen profileren zich hierdoor niet sterk van elkaar. Door de grote partijtrouw van het electoraat is dat ook niet nodig: veel kiezers stemmen uit gewoonte op een van de drie grote partijen (PvdA, VVD of CDA). Het politieke landschap is hierdoor tamelijk stabiel. Alleen nieuwkomer Maassluis Belang zorgt voor enige verandering. Na zijn succesvolle entree in 2006 wist deze lokale partij zijn zetel in 2010 verder uit te breiden, wat ten koste gaat van het CDA dat sindsdien steeds wat terrein moet prijsgeven. Landelijke electorale ontwikkelingen hebben geen grote invloed, maar dat wil niet zeggen dat er duidelijke lokale verkiezingsthema’s spelen. De belangrijkste beleidsopgave voor Maassluis is de bouw van nieuwe woningen en de herstructurering van woonwijken en winkelcentra. Het gaat om betrekkelijk kleine plannen en projecten, die desondanks moeilijk van de grond komen. Een ontwikkelingsvisie achter al deze plannen ontbreekt waardoor er bijvoorbeeld weinig aandacht is voor de hiervoor benodigde infrastructurele aanpassingen. De bouwopgaven zouden de spankracht van de ambtelijke organisatie enigszins te boven gaan, wat de voorbereiding op de politieke besluitvorming niet ten goede komt. Veel discussies over plannen en projecten gaan in feite over de toekomstige ontwikkeling van de stad, maar het debat hierover wordt niet gevoerd. Een kwestie die vlak voor de verkiezingen veel aandacht trok was het collegevoorstel om in de gemeente een tijdelijke noodvestiging te plaatsen van een jeugdzorginrichting. De inwoners van de betreffende wijk protesteerden fel, maar lieten hun onvrede bij de verkiezingen niet blijken. De collegepartijen die het plan hadden gesteund, verloren bij de verkiezingen niet meer dan elders in de gemeente. Voor zover de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen een eigen lokaal karakter had, blijkt dit vooral door personen te kunnen worden verklaard. Net als in de eerdergenoemde steden gaat het dan om hun persoonlijke netwerken en hun optreden in het bestuur, de gemeenteraad of in de verkiezingscampagne.

Tilburg: politiek cynisme en persoonlijk vertrouwen

Tilburg heeft een turbulente tijd achter de rug met politieke crises en conflicten, die de inhoudelijke thema’s vaak naar de achtergrond drongen. Bij de verkiezingen speelden deze thema’s daarom nauwelijks een rol, ook niet omdat partijen zich hier niet sterk op profileerden. In Tilburg is er sprake van een betrekkelijk sterke mate van onvrede en cynisme over de lokale politiek. Het politieke tumult rond deze politieke crises, die culmineerden in beschuldigingen van corruptie aan het adres van raadslid Smolders en in het vertrek van burgemeester Vreeman, en de achtergrond hiervan – kostenoverschrijdingen bij de verbouwing van een theater –

hebben hier extra voeding aan gegeven. Toch heeft deze ontevredenheid het stemgedrag nauwelijks beïnvloed. Alleen de succesvolle entree van Trots op Nederland lijkt na het vertrek van de Lijst Smolders Tilburg uiting te geven aan deze onvrede, die voor een belangrijk deel ook betrekking heeft op de landelijke politiek. Verder zijn veel ontevreden kiezers thuis gebleven. Voor zover er sprake was van lokale factoren die het stemgedrag hebben bepaald, hebben deze vooral te maken met de mate waarin politici erin geslaagd zijn een persoonlijke band met de kiezer op te bouwen. PvdA-wethouder en -lijsttrekker Hamming is hier het beste in geslaagd met een omvangrijke op zijn persoon gerichte verkiezingscampagne, waardoor zijn partij in Tilburg aanzienlijk beter scoorde dan in de rest van het land.

4 Basispatronen

Iedere stad vertelt zijn eigen verhaal. De verschillen tussen de onderzochte steden zijn groot, maar er zijn ook opvallende overeenkomsten die duiden op algemene basispatronen die verklaren waarom verkiezingsuitslagen overal hetzelfde beeld laten zien, en dat de lokale afwijkingen hiervan overal dezelfde achtergronden kennen.

Nationale trends overheersen, maar krijgen een lokale invulling

Het eerste algemene kenmerk dat uit alle stedenstudies naar voren komt, is dat nationale electorale trends overheersen. Partijen die in de landelijke opiniepeilingen op winst staan, winnen ook bij de gemeenteraadsverkiezingen; partijen voor wie een landelijk verlies wordt voorspeld, verliezen ook lokaal. Verkiezingsuitslagen bij gemeenteraadsverkiezingen kennen daarom in alle gemeenten ongeveer hetzelfde patroon. De uitslagen van gemeenteraadsverkiezingen zijn zo meer een reactie op landelijke politieke gebeurtenissen dan op de beleidsprestaties en verkiezingsbeloften van lokale politici. Gemeenteraadsverkiezingen zijn daarmee in hoge mate tweederangs landelijke verkiezingen: formeel hebben ze betrekking op de gemeentepolitiek maar in feite worden ze door partijen, media en kiezers ervaren als landelijke politieke krachtmetingen. Dat de landelijke electorale trends dominant zijn, wil niet zeggen dat er geen lokale verschillen zijn. Landelijke politieke ontwikkelingen krijgen overal een andere invulling. Lokale oordelen over het optreden van partijen en politici kunnen de landelijke trends ombuigen of versterken, zoals de stedenstudies in Dinkelland en Tilburg het duidelijkst laten zien.

Lage opkomst: onvrede, onwetendheid en onverschilligheid

Dat bijna de helft van de kiezers geen gebruik maakt van zijn stemrecht bij gemeenteraadsverkiezingen, vindt zijn achtergrond in een combinatie van onvrede, onverschilligheid en onwetendheid. Inwoners die ontevreden en cynisch zijn over de politiek in het algemeen en de lokale politiek in het bijzonder, blijven vaker thuis bij gemeenteraadsverkiezingen. Cynisme leidt tot onverschilligheid, net als onwetendheid over wat er bij de verkiezingen op het spel staat en te kiezen valt. Ook hier zijn er lokale afwijkingen op dit basispatroon. Als partijen zich sterk profileren op aansprekende thema's en hierover met elkaar de confrontatie aangaan, genereert dat media-aandacht en daagt dat de kiezers uit om hierover een uitspraak te doen. De verkiezingsopkomst is dan relatief hoog. In Almere en Den Haag kwam dit door de verkiezingsdeelname van de PVV, in Dinkelland door de campagne van een lokale partij tegen het beleid de bestuursstijl van het CDA.

Lokale thema's doen er nauwelijks toe

Het oordeel van kiezers over lokale onderwerpen heeft een beperkte invloed op het stemgedrag. Zoals gezegd laten kiezers zich meer leiden door hun oordeel over de landelijke politiek. Als een bepaalde partij bij de gemeenteraadsverkiezingen meer wint of meer verliest dan elders, heeft dat daarom meestal weinig te maken met de standpunten van die partij over lokale thema's. Lokale vraagstukken worden vaak niet gepolitiseerd, zoals bijvoorbeeld in Deurne, Maassluis en Tilburg. Als dat wel gebeurt, is het voor partijen moeilijk om hun standpunten over lokale kwesties op een geloofwaardige manier te koppelen aan het algemene beeld dat de kiezer van die partij heeft. Ook al kunnen politieke partijen in de gemeente op verschillende manieren inspelen op lokale omstandigheden, zullen de kiezers de partijafdeling vooral herkennen aan het inhoudelijke profiel van de moederpartij, dat grotendeels betrekking heeft op landelijke thema's. Hierdoor is het voor partijafdelingen moeilijk om een herkenbare positie in te nemen ten opzichte van lokale vraagstukken. Partijpolitieke ideologische profilering staat een duidelijke lokale profilering meestal in de weg. Het duidelijkste voorbeeld komt uit Delfzijl, waar het ideologische profiel van de PvdA nogal wat kiezers ervan weerhield om zich bij de verkiezingen te laten leiden door het standpunt van die partij over de sloop van woningen. Voor lokale partijen geldt dat probleem niet: zij kunnen zich gemakkelijker op lokale issues profileren. Het is voor kiezers lastig om hun oordeel over lokale vraagstukken te verbinden met hun stemkeuze bij de verkiezingen, zelfs niet als het duidelijk is welke partij hiervoor de verantwoordelijkheid draagt. In Dinkelland was de onvrede over het beleid van het CDA slechts één van de vele factoren die verantwoordelijk waren voor het verlies van die partij. In Den Haag waren de electorale effecten van het verzet tegen gemeentelijke bouwplannen gering; in

Maassluis waren ze zelfs nihil. Het enige lokale thema dat in veel gemeenten een meer prominente rol speelde bij de verkiezingen (Den Haag, Delfzijl, Deurne, Dinkelland) zijn de belangentegenstellingen tussen dorpskernen, wijken en andere gebiedsdelen van de gemeente. Hoewel deze belangentegenstellingen als zodanig meestal niet zijn gepolitiseerd, speelden deze in het stemgedrag een belangrijke rol, vooral bij de keuze voor individuele kandidaten.

Personen maken het verschil

Afwijkingen van de landelijke electorale trends blijken vooral te kunnen worden verklaard door de oordelen van kiezers over individuele (kandidaat-) politici en bestuurders. Het gaat dan om de bestuursstijl van wethouders, de vertegenwoordigende kwaliteiten van raadsleden en de campagnekunsten van raads-kandidaten. Tilburg (waar een populaire PvdA-wethouder het landelijke verlies voor die partij wist te beperken) en Dinkelland (waar CDA-wethouders en –raadsleden werden afgerekend op een als regentesk ervaren bestuursstijl) zijn hiervan de meest treffende voorbeelden, maar ook in alle andere bestudeerde steden kwam duidelijk naar voren dat individuele politici uiteindelijk het verschil hebben gemaakt. Soms in positieve zin, soms in negatieve zin. Succes bij gemeenteraadsverkiezingen blijkt in hoge mate afhankelijk van de mate waarin lokale politici geworteld zijn in de samenleving. Of, en hoe zij in de samenleving geworteld zijn, hangt niet alleen af van de kwaliteiten van de betreffende politici, maar ook van de manier waarop de plaatselijke samenleving is geordend. Als het maatschappelijke leven zich vooral in de dorpskernen afspeelt (zoals in Delfzijl, Dinkelland en Deurne het geval is), zal dit de context zijn waarin een politicus persoonlijke contacten met de kiezer tot stand brengt. Als de sociale infrastructuur van de plaatselijke samenleving in beweging en ontwikkeling is (zoals in Almere), zal het voor politici veel moeilijker zijn om zich maatschappelijk te wortelen en een eigen achterban op te bouwen, waardoor personen dus minder het verschil maken.

Lokale politieke partijen: steun om uiteenlopende redenen

In alle bestudeerde steden hebben lokale partijen met succes aan de gemeenteraadsverkiezingen deelgenomen. In Deurne bezetten ze al geruime tijd de helft van de raadszetels, in Dinkelland heeft een lokale partij zelfs de absolute meerderheid in de gemeenteraad weten te veroveren. Ook in de andere casestudy-steden (Den Haag, Delfzijl, Maassluis) wisten lokale partijen aansprekende zeges te boeken. Dit succes van lokale partijen kent vele vaders. In de eerste plaats kunnen lokale partijen zich doorgaans gemakkelijker profileren op lokale thema's. Bij het uitdragen van hun standpunten over plaatselijke issues worden deze partijen niet gehinderd door een partijpolitiek ideologisch profiel dat de aandacht hiervan afleidt. In alle

bestudeerde gemeenten konden lokale partijen zich hierdoor duidelijker profileren op plaatselijke onderwerpen. In de tweede plaats blijken lokale partijen beter in staat om met aansprekende kandidaten – die goed geworteld zijn in het plaatselijke verenigingsleven – een eigen achterban op te bouwen. Waar traditionele (landelijke) politieke partijen hun maatschappelijke worteling vooral nog zoeken in hun ledenorganisatie (dat door een afkalvend ledenbestand steeds moeilijker wordt), richten lokale partijen zich over het algemeen meer op het tot stand brengen van een persoonlijke band tussen kiezers en politici. En zoals gezegd maakt dat het verschil bij verkiezingen. Tot slot hebben lokale partijen geprofiteerd van landelijke politieke ontwikkelingen. In een aantal gemeenten kwam naar voren dat vooral traditionele CDA-kiezers op een lokale partij hebben gestemd vanwege hun ergernis over het optreden van landelijke partijleiders bij de val van het kabinet Balkenende IV. De overstap naar een andere landelijke partij was voor hen te groot, de stap naar een minder ideologisch geprofileerde lokale partij niet. Daarbij hebben lokale partijen ook meegelift op een algemene onvrede over de politiek. Zeker in gemeenten waar de PVV niet aan de verkiezingen deelnam, heeft dit lokale partijen extra stemmen opgeleverd. Hoewel bijna alle lokale groeperingen zich inhoudelijk zullen distantieëren van het PVV-gedachtengoed, hebben zij een sterke aantrekkingskracht gehad op het (volgens landelijke peilingen grote) PVV-electoraat dat zich wilde afzetten tegen de gevestigde politiek. Ook de steun voor lokale politieke groeperingen blijkt dus enigszins afhankelijk te zijn geweest van landelijke electorale trends.

5 Lokaal stemgedrag: achtergronden en verklaringen

Iedere gemeente vertelt zijn eigen verhaal. De verschillen tussen de onderzochte steden zijn groot, maar er zijn ook opvallende overeenkomsten die duiden op een aantal algemene mechanismen in het lokale stemgedrag. Deze mechanismen – die herleid kunnen worden tot de eerder beschreven theoretische verklaringsmodellen voor kiesgedrag – werken overall op een wat andere manier op elkaar in, maar hebben steeds dezelfde invloed.

Mechanisme 1: kiezers hebben onvoldoende en onduidelijke informatie

Het eerste mechanisme gaat over de informatievoorziening aan de kiezers, dat ertoe leidt dat kiezers bij gemeenteraadsverkiezingen niet gaan stemmen of zich laten leiden door landelijke politieke ontwikkelingen of hun oordeel over individuele politici. Zoals in bijna alle gemeentenstudies duidelijk naar voren kwam, is er sprake van een beperkte media-berichtgeving over lokale politieke aangelegenheden.

den, waardoor het moeilijk is om een goed oordeel te vormen over de lokale politiek (zie ook: Delaere, 2010). Omdat nieuwsmedia meer aandacht besteden aan landelijke politieke onderwerpen laten kiezers hun keuze bij de gemeenteraadsverkiezingen vooral hiervan afhangen. De geringe media-aandacht voor lokale politiek maakt het in verhouding tot de landelijke politiek moeilijker om zich hierover te informeren en geeft daarnaast ook voeding aan het idee dat lokale politiek nauwelijks relevant is. Om beide redenen blijft een aanzienlijk deel van de inwoners bij gemeenteraadsverkiezingen thuis. Deze conclusie wordt onderstreept door internationaal onderzoek waaruit blijkt dat de kwaliteit en kwantiteit van mediaberichtgeving over de lokale politiek in belangrijke mate bijdraagt aan de hoogte van de verkiezingsopkomst (Filla & Johnson, 2010).

Dit mechanisme wordt versterkt door het gegeven dat de beperkte informatie die de kiezer krijgt over de lokale politiek, vaak ook nog verwarrend en onduidelijk is. Dat komt omdat het in de lokale politiek ontbreekt aan duidelijke oriëntatiepunten. In de politicologische literatuur worden deze oriëntatiepunten *information shortcuts* genoemd (zie onder meer Lupia, 1992). Daarmee kunnen de kiezers hun politieke positie bepalen en de beleidsprestaties en plannen van partijen en politici plaatsen. Bij de landelijke verkiezingen is het ideologisch profiel, de ‘merknaam’ van een landelijke politieke partij een belangrijk oriëntatiepunt. In de lokale politiek zorgen deze oriëntatiepunten juist voor verwarring omdat ze verbonden zijn met landelijke politieke tegenstellingen die er in de gemeente nauwelijks toe doen (zie ook: Lilleker & Negrine, 2003). Zo kunnen plaatselijke controverses over gemeentelijke nieuwbouwprojecten of verkeersmaatregelen niet eenvoudig worden teruggevoerd op de partijpolitieke tegenstellingen tussen CDA, PvdA, VVD of GroenLinks. Omgekeerd kunnen de plannen en beleidsprestaties van lokale politici en bestuurders niet meteen worden herleid tot de ideologische beginselen van hun politieke partijen.

Partijpolitieke oriëntatiepunten houden dus nauwelijks verband met de plaatselijke vraagstukken die voor kiezers van belang zijn, waardoor ze zich gaan vreemden van de lokale politiek. Dit kan zich uiten in cynisme en apathie, waardoor kiezers minder gemotiveerd zijn om te gaan stemmen. Een andere reactie is dat kiezers zich bij gemeenteraadsverkiezingen gaan richten op datgene waar de partijpolitieke oriëntatiepunten wél betrekking op hebben: de landelijke politiek. Tot slot kunnen kiezers op zoek gaan naar duidelijker oriëntatiepunten. Soms worden politieke oriëntatiepunten gevonden bij plaatselijke politieke groeperingen die zich wat duidelijker kunnen profileren op lokale tegenstellingen; soms worden die gevonden in de persoonlijke kwaliteiten van individuele politici.

Mechanisme 2: Kiezers zijn te weinig betrokken bij belangrijke keuzes

Het tweede mechanisme heeft betrekking op de wijze waarop politieke keuzes aan de kiezer worden voorgelegd en de gevolgen die dat heeft voor lokale politieke betrokkenheid, lokaal politiek vertrouwen en de geneigdheid om te gaan stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen. Het eerste deel van dit mechanisme vloeit uit het vorige mechanisme voort: politieke partijen kunnen zich maar moeilijk profileren op lokale politieke onderwerpen. Lokale politiek heeft weinig van doen met partijpolitiek, waardoor lokale vraagstukken waar de kiezer zich mee bezighoudt moeilijk langs partijpolitieke lijnen kunnen worden gepolitiseerd. De vraag of er gebouwd of gesloopt moet worden of de vraag of nieuwe investeringen in cultuurvoorzieningen gerechtvaardigd zijn, worden hierdoor bij de verkiezingen niet duidelijk aan de kiezer voorgelegd. Zelfs als een landelijke partij zich hier wel duidelijk over uitsprekt, zullen de kiezers deze partij vooral herkennen aan haar landelijk profiel. Dit alles leidt ertoe dat plaatselijke meningsverschillen en belangentegenstellingen onvoldoende en onduidelijk worden gepolitiseerd, waardoor kiezers er zich in onvoldoende mate over kunnen uitspreken. Zoals bij de bespreking van het vorige mechanisme al is aangegeven, komt dit de betrokkenheid bij en het vertrouwen in de lokale politiek niet ten goede. Het verklaart de geringe neiging om te gaan stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen of om zich bij deze verkiezingen te richten op de landelijke politiek dan wel te kiezen voor een lokale protestpartij.

Dat lokale vraagstukken onvoldoende en onduidelijk worden gepolitiseerd, heeft daarnaast ook te maken met een enigszins gesloten bestuursstijl en politieke cultuur. In bijna alle onderzochte gemeenten en in veel andere gemeenten spelen grote stedenbouwkundige ontwikkelingen die het karakter en aanzien van de gemeente aangrijpend gaan veranderen, maar waar de plaatselijke bevolking zich niet of nauwelijks over heeft kunnen uitspreken. Dat heeft vaak te maken met het complexe karakter van deze gemeentelijke ontwikkelopgaven, waar vaak ook andere overheden, bedrijven en instellingen bij betrokken zijn. Omdat de inwoners bijna niet of pas heel laat deelgenoot worden gemaakt van alle politieke keuzes en afwegingen die aan deze ontwikkelingen ten grondslag hebben gelegen, ontgaat ze het nut en de noodzaak van alle plannen en projecten die hier deel van uitmaken. Waarom er gebouwd of gesloopt moet worden of waarom nieuwe investeringen in cultuurvoorzieningen nodig zijn, is voor hen dan onduidelijk. Inwoners krijgen zo het gevoel geen grip meer te hebben op de ontwikkeling van hun gemeente, waardoor zij zich gaan vervreemden en afkeren van de lokale politiek. Beide elementen van dit mechanisme versterken elkaar. Pogingen om de bevolking zich te laten uitspreken over de gewenste ontwikkeling van de gemeente zullen worden bemoeilijkt door het gegeven dat deze vraag zich lastig langs partijpoli-

tieke scheidslijnen laat politiseren. Omgekeerd zullen pogingen om de politieke tegenstellingen rond een stedelijke ontwikkeling helder voor het voetlicht te brengen, worden gecompliceerd door de veelheid van gemeentelijke, regionale, provinciale en zakelijke belangen die hierbij een rol spelen.

Mechanisme 3: samenlevingsopbouw bepaalt politieke loyaliteiten

Het laatste mechanisme gaat over de wijze waarop de samenlevingsopbouw van een gemeente van invloed is op de politieke loyaliteiten van de kiezers en daarmee op hun stemgedrag. De wijze waarop de plaatselijke samenleving is samengesteld uit onderscheiden gemeenschappen is van invloed op de wijze waarop kiezers hun lokale politieke belangen definiëren en bepaalt binnen welke context persoonlijke contacten tussen kiezers en kandidaten tot stand komen. De sociale infrastructuur van een gemeente blijkt daarmee enige invloed te hebben op het stemgedrag. Als een gemeente meerdere geografische of etnische gemeenschappen herbergt, zal de lokale politiek ook betrekking hebben op de articulatie van de belangen van deze gemeenschappen en de tegenstellingen hiertussen. Aangezien de lokale politiek zich vooral langs partijpolitieke scheidslijnen heeft georganiseerd (een enkele dorpspartij of migrantenpartij uitgezonderd), worden deze groepsbelangen binnen de partijen zelf afgewogen. Partijen profileren zich er nauwelijks op, wat niet wil zeggen dat het in het stemgedrag van kiezers geen rol speelt. In hun zoektocht naar duidelijke oriëntatiepunten waarmee zij hun positie in de lokale politiek kunnen bepalen, letten kiezers soms op de kwaliteiten van individuele politici (zie mechanisme 1). Het kunnen opkomen voor de belangen van een dorpskern, wijk of etnische groep is zo'n kwaliteit. Daarnaast let de kiezer ook op andere kwaliteiten; het creëren van een vertrouwensband met de kiezer is hierbij doorslaggevend. De samenlevingsopbouw van een gemeente bepaalt zo de context waarbinnen kiezers en kandidaten met elkaar relaties aangaan. Het verklaart het persoonsgebonden stemgedrag bij gemeenteraadsverkiezingen en is van invloed op de wijze waarop politici hun maatschappelijke worteling vinden. De mate waarin dit mechanisme een rol speelt, hangt sterk af van de mate waarin er in de gemeente hechte gemeenschappen bestaan. Waar dat minder het geval is, zullen groepsbelangen van wijken, dorpen en etnische groepen minder goed zijn georganiseerd en zullen lokale politici hierin minder gemakkelijk een eigen achterban kunnen opbouwen.

6 Verklaringsmodellen nader beschouwd

Als de gevonden patronen naast de theoretische verklaringen voor stemgedrag worden gelegd, valt op dat iedere verklaring voor één aspect van de verkiezingen de

meeste zeggingskracht blijkt te hebben. De verkiezingsopkomst en de nationalisering van lokale verkiezingen blijkt vooral te kunnen worden begrepen in termen van het rationele-keuze-model; de lokale stemkeuze kan met name worden verklaard door het sociaalpsychologische model en in mindere mate ook door het sociologische model.

Opkomst en nationalisering

De lage opkomst bij en de sterke nationalisering van lokale verkiezingen blijkt vooral te kunnen worden verklaard uit rationale factoren. De moeite die het kost om zich over de lokale standpunten van partijen te informeren weegt voor veel kiezers niet op tegen het gepercipieerde belang van de lokale politiek (zie ook Smeets e.a., 1998). Deze kosten-baten afweging leidt ertoe kiezers thuisblijven of zich door landelijke politieke overwegingen laten leiden. Hiermee worden de kosten vermindert, in het tweede geval worden tevens de baten vergroot. Door de gemeenteraadsverkiezingen op te vatten als pseudo-landelijke verkiezingen, kan de kiezer zich gemakkelijker een oordeel vormen over de opvattingen van partijen; omdat de kiezer zich uitspreekt over de landelijke politiek vergroot dit de ervaren relevantie van lokale verkiezingen. Ook de mate van electorale concurrentie (en politieke polarisatie) draagt hier aan bij. In Almere en Den Haag daagde de verkiezingsdeelname van de PVV veel kiezers uit om zich voor of tegen die partij uit te spreken; in Dinkelland was het de verkiezingscampagne van Lokaal Dinkelland tegen PvdA en CDA die veel extra kiezers naar de stembus lokten.

Lokale electorale voorkeur

Als ingegaan wordt op de achtergronden van electorale voorkeuren bij gemeenteraadsverkiezingen, hebben sociaalpsychologische en sociaal-demografische factoren meer verklarende kracht. Wie zich identificeert met linkse partijen zal kiezen voor een partij of persoon uit deze partijfamilie, een stem op de VVD ligt dan minder voor de hand. Met de sociaalpsychologische verklaring kan ook het succes van de lokale partijen verder worden verduidelijkt. Door hun minder sterke ideologische profilering kan de overstap naar dit type partijen relatief gemakkelijk worden gemaakt; door het groeiende wantrouwen van kiezers ten opzichte van de (lokale) politiek wordt die overstap ook vaker gemaakt. Oordelen over lokale thema's spelen daarentegen een veel geringere rol. Als er al afgeweken wordt van landelijke voorkeuren heeft dat juist te maken met de rol van personen. Het gaat dan om de oordelen van kiezers over individuele (kandidaat-) politici en bestuurders. En dit hangt weer ten dele samen met de mate waarin de politicus of bestuurder in de lokale samenleving is geworteld. Met deze lokale worteling komen ook de sociologische en demografische factoren aan de orde. De mate van verbondenheid met

geografische (dorpskern, buurt, wijk) of etnische gemeenschap binnen de gemeente is eveneens van invloed op het stemgedrag, vooral als het gaat om de voorkeur voor individuele kandidaten.

7 Conclusies en aanbevelingen

Gemeenteraadsverkiezingen (en andere verkiezingen) horen ertoe bij te dragen dat het lokale beleid overeenkomt met de beleidsvoorkeuren van inwoners. Door de lage opkomst en de sterke nationalisering van het stemgedrag is deze democratische functie van gemeenteraadsverkiezingen betrekkelijk zwak (zie ook: Van der Kolk 1997: 165-166). De belangen en opvattingen van bijna de helft van het electoraat dat niet komt stemmen, worden niet gehoord; het overige deel dat wel komt stemmen, spreekt zich vooral uit over de landelijke politiek. De gemeenteraadsverkiezingen leveren zo geen duidelijke uitspraak op over de beleidsvoornemens en beleidsprestaties van politici en partijen.

Om de democratische kwaliteit van gemeenteraadsverkiezingen te versterken, zijn drie aanvullende oplossingsrichtingen denkbaar (Boogers e.a., 2011: 54-59). Allereerst kan er worden gewerkt aan het versterken van het lokale karakter van gemeenteraadsverkiezingen, bijvoorbeeld door de invloed van landelijke politieke partijen te verminderen en door lokale politieke groeperingen dezelfde ondersteuning te geven als landelijke politieke partijen. Een belangrijke conclusie van dit onderzoek is immers dat lokale politiek voor kiezers weinig verband houdt met partijpolitiek. Dit heeft tot gevolg dat kiezers zich vervreemden van de lokale politiek, waardoor zij thuisblijven, dan wel zich laten leiden door landelijke politieke overwegingen of een keuze maken voor een protestpartij of lokale partij. Een andere mogelijke oplossingsrichting is gericht op een verdere politisering van de lokale politiek, waarbij politici en partijen keuzes die betrekking hebben op actuele thema's en ontwikkelingen duidelijker voorleggen aan de kiezer. Dat kan door gemeenten meer beleidsruimte te gunnen en door politici die zich duidelijker uitspreken over de strategische keuzes en opgaven waar gemeenten voor staan. Tot slot kan worden gedacht aan een grotere persoonlijke profilering van lokale politici. Dat kan via kieswethervormingen, maar ook door partijen en gemeenten (vooral de griffies) meer te laten investeren in de accentuering van de vertegenwoordigende rol van raadsleden. Persoonlijke kwaliteiten van bestuurders kunnen voor veel kiezers het verschil maken bij de gemeenteraadsverkiezingen. In gemeenten waar sublokale (of etnische) gemeenschappen te onderscheiden zijn, blijkt de manier waarop kandidaten hierin geworteld zijn een belangrijke succesfactor te

zijn bij verkiezingen. Hieruit kan worden afgeleid dat kiezers zich bij de gemeenteraadsverkiezingen in enige mate laten leiden door hun persoonlijke band met politici en/of door de belangen van hun dorp, wijk of etnische groep. Om de betekenis van lokale verkiezingen te versterken, kan hier meer ruimte aan worden gegeven.

Literatuur

- Aarts, C.W.A.M., *Dwarse kiezers*, Den Haag, 2005.
- Boogers, M.J.G.J.A., J.J.C. van Ostaaijen & L. Slagter, *Lokale kiezers: lokale keuzes? Onderzoek naar de achtergronden en betekenis van het stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2010*, Den Haag, 2011.
- Boogers, M., *Lokale politiek in Nederland: De logica en dynamiek van plaatselijke politiek*, Den Haag, 2010.
- Campbell, A., e.a., *The American voter*, New York, 1960.
- Dalton, R. & M. Wattenberg, *The not-so-simple act of voting*, in: A. Finifter (ed.), *Political science: The state of the discipline II*, Washington, 1993.
- Delaere, M., *Waakhonden mijden raad*, in: *Binnenlands Bestuur*, 19-03-2010.
- Downs, A., *An economic theory of democracy*, New York, 1957.
- Eijk, C. van der, *Protest-, strategisch en oprecht stemmen: observaties naar aanleiding van de verkiezingen in 1994*, in: G. Voerman (red.), *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1994*, Groningen, 1995, p. 113-122.
- Filla, J. & M. Johnson, *Local news outlets and political participation*, in: *Urban Affairs Review*, 2010, 45(5), p. 679-692.
- Geys, B., *Explaining voter turnout. A review of aggregate-level research*, in: *Electoral Studies*, 2006, Vol. 25, p. 637-663.
- Harder J. & J.A. Krosnick, *Why do people vote? A psychological analysis of the causes of voter turnout*, in: *Journal of Social Issues*, Vol. 64, No. 3, 2008, p. 525-549.
- Holsteyn, J.J.M. van, *Geniaal maar met te korte beentjes? Over verkiezingen, kiezers en kiezersonderzoek in Nederland*, Leiden, 2006.
- King, G., R. O. Keohane & S. Verba, *Designing social inquiry: Scientific inference in qualitative research*, Princeton, 1994.
- Kolk, H. van der, *Electoraal controle*, Enschede, 1997.
- Krouwel, A., W. Kokx & M. Pol, *Almere. Onderzoek opkomstbevordering. Eindrapport*, 2009.
- Lilleker, D.G. & R. Negrine, *Not big brand names but corner shops: Marketing politics to a disengaged electorate*, in: *Journal of Political Marketing*, 2003, Vol. 2, No. 1, p. 55-75.
- Lupia, A., *Busy voters, agenda control and the power of information*, in: *American Political Science Review*, 1992, Vol. 86, No. 2, p. 390-401.

- Morlan, R., Municipal vs. national election voter turnout: Europe and the United States, in: *Political Science Quarterly*, 1984, Vol. 99, No. 3, p. 457-470.
- Reif, K. & H. Schmitt, Nine second-order national elections. A conceptual framework for the analysis of European election results, in: *European Journal of Political Research*, 1980, Vol. 8, No. 1, p. 3-44.
- Smeets, I.S.M.A., S.A.H. Denters & P.A.Th.M. Geurts, Stemintentie bij verkiezingen', in: S.A.H. Denters & P.A.Th.M. Geurts, *Lokale democratie in Nederland. Burgers en hun gemeentebestuur*, Enschede, 1998, p. 109-140.

Noten

- 1 Dit artikel is een verkorte weergave van het gelijknamige onderzoeksrapport (Boogers, Van Ostaaijen & Slagter, 2011) dat in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties werd opgesteld.
- 2 Daarnaast zijn de gegevens geanalyseerd van een grootschalig opinieonderzoek naar houdingen en opvattingen over lokale politiek. Zie: Boogers, Van Ostaaijen & Slagter, 2011.
- 3 Het panel is op aanwijzingen van de onderzoekers geselecteerd en uitgenodigd door de raadsgriffier van de betreffende gemeente. Criterium voor deelname aan het panel was dat de gesprekspartners in staat moesten zijn om breed gedeelde gevoelens en oordelen over de lokale politiek te kunnen verwoorden. Om die reden is gevraagd naar maatschappelijk (of politiek) actieve inwoners.
- 4 Het gewogen gemiddelde van de afwijkingen van de electorale ontwikkelingen van partijen in een gemeenten ten opzichte van de electorale trends in alle gemeenten, is berekend volgens een formule waarbij P een aan de lokale verkiezingen deelnemende partij is, PL10 het stemmenpercentage is van die partij in een gemeente bij de verkiezingen van 2010, PLO6 het stemmenpercentage voor dezelfde partij in 2006, PN10 het stemmenpercentage voor die partij in alle Nederlandse gemeenten in 2010 en PNO6 het stemmenpercentage van die partij in alle Nederlandse gemeenten in 2006. Leesvoorbeeld: in Almere is de gemiddelde afwijking van alle partijen ten opzichte van de landelijke electorale trend 5.8. De formule is:

$$\sum_{i=1}^P \frac{[(PL10 - PLO6) - (PN10 - PNO6)]}{PL10}$$